

comentarii critice

CU TRAGEDIA se întâmplă azi cam ceea ce s-a întâmplat în trecut cu obiectele de cult ale religiilor stinse. Lipsite de țesătura unor ritualuri în interiorul cărora să poată primi o întrebuințare pe măsură, ele au avut parte de soarta relicvelor prețioase: au devenit expozate de muzeu sau articole de anticariat. Iar schimbarea destinației lor a fost însoțită de o lamentabilă bagatelizare a însemnătății lor cultive. Căzute din grația oficială a unei convenții sacre, ele au avut parte de o terfelire *sui generis*: au fost reciclate în spirit modern și, din odoare hărăzite ceremoniilor, au devenit detalii de decor profan: figurine, bibelouri sau podoabe de ornat lambriurile.

Exact acesta e cazul tragediei. Dintr-o artă scenică menită a-i provoca spectatorului descărcarea afectelor puternice, dintr-un gen literar hrănit de o viziune mitologică aparte, termenul a fost supus unei degradări mediatice prin contaminare senzațională. Nevoia de a inventa zilnic întâmplări macabre a golit tragedia de subînțelesuri tragice. Așa se face că azi etichetăm drept tragedie orice accident rutier, catastrofa naturală sau crimă pasională care a avut ghinionul să se soldeze măcar cu câțiva morți. Pe scurt, orice știre care îndeplinește condiția unui deznodământ nefericit primește titlul „onorific” de tragedie.

Că între tragedia greacă și derizoria umflare hiperbolică a evenimentelor triste nu e nici o legătură e inutil s-o mai spunem. Într-o epocă în care direcția vieții e dată de reperele confortului și ale consumului, ar fi o impolitețe să spui că, în ciuda numeroaselor „tragedii” care se petrec zilnic, viața noastră nu mai e deloc tragică. Căci nu orice moarte e tragică, iar tragismul unei vieți nu cere drept sfârșit obligatoriu moartea. Poți trăi tragic chiar și fără să crăpi în urma unei întâmplări atroce. Dacă la asta mai adăugăm și încălecarea facilă a semnificației dramei cu cea a tragediei, încălecarea ce te face să crezi că tragedia e de fapt o dramă ceva mai crudă, atunci ne putem face o idee despre valmășia de sensuri în care ne ducem zilele.

În lumea intelectualilor umaniști, elementul tragic are o soartă tot atât de ingrată. Pe de o parte, elementul tragic și-a păstrat o aură nobilă și gravă, exercitând o atracție teoretică specială, pe de altă parte concluziile la care ajung cercetătorii sunt deprimante: despre tragismul vieții umane trebuie să vorbim la trecut.

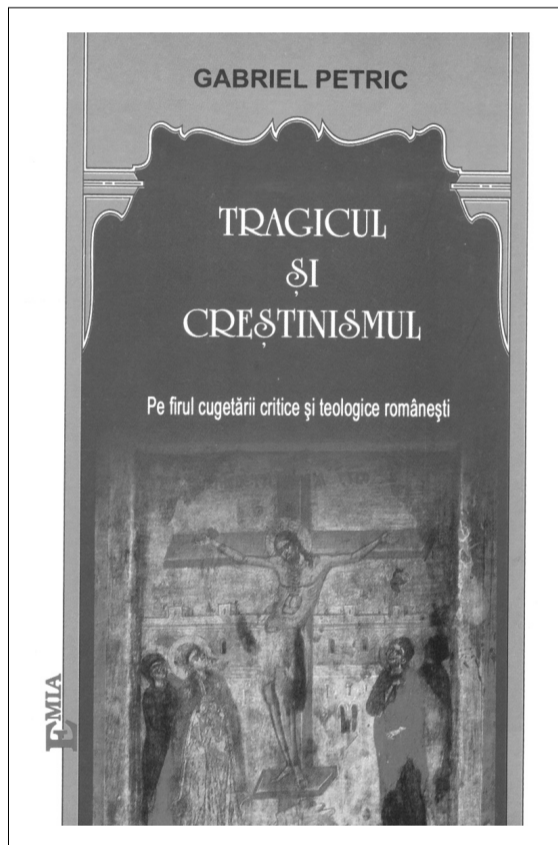
Ce semnificație mai are atunci o noțiune de care am ajuns să facem uz în virtutea unei sterpe obișnuințe? Rezumând cartea lui Gabriel Petric, tragicul are o împătrită semnificație: 1) este o dimensiune a vieții omeneste (piatra, planta sau animalul nu sunt ființe tragice); 2) este o relație între două forțe total inegale: omul e pus în fața unei stihii mult mai puternice decât el (un zeu, o putere oarbă, un destin care se desfășoară peste capul lui); 3) omul se revoltă împotriva stihiei opresive știind de la început că nu are șanse de izbândă 4) revolta lui e conștientă, asumată integral, fără ca vreo portiță de scăpare să-i apară în fața ochilor.

Așadar, adevăratele situații tragice sunt fără de ieșire. Nu situațiile-limită din care scapi ca prin minune și apoi îți faci cruce că ai scăpat, ci acelea în care te duci la fund împotriva-te din răspuseri, chiar dacă presimți că zarurile au fost aruncate. Acelea pe care le înduri neavând nici o perspectivă de a le depăși. Cine înfruntă absurdul și implacabilul fără să poată da sens absurdului și fără să poată îmblânzi implacabilul are implicit o latură tragică. Dacă aceasta e definiția lapidară a tragicului, atunci e lesne să înțelegem cât de netragică e viața modernă. Ea e mai curînd dramatică în sens facil, atunci cînd nu e meschin de mediocră prin orizontul tracasărilor zilnice.

Meritul lui Gabriel Petric din *Tragicul și creștinismul. Pe firul cugetării critice și teologice românești* e dublu: mai întîi, autorul a strîns într-o singură carte cele mai importante opinii despre tema tragicului; apoi a pus tragicul în relație cu viziunea creștină, întrebîndu-se cât de compatibile sunt cele două viziuni.

Tragic sau creștin

Gabriel Petric, *Tragicul și creștinismul. Pe firul cugetării critice și teologice românești*, Ed. Emia, 2005, 241 pag.

Gabriel Petric procedează comparativ: află ce-i tragicul și apoi vede dacă trăsăturile lui sunt de găsit în creștinism. Fără pretenția de a fi original în ideile exprimate, autorul se dovedește un bun colecționar: are acrobacia unui cercetător cu pretenții exhaustive, străduindu-se să nu-i scape nimic din distincțiile făcute pe marginea temei. Are elanul arhivistic al unui bibliotecar hotărît să adune metodic toate cunoștințele. Și împinge minuția documentară pînă la a se lăsa în întregime eclipsat de numele pe care le pomenește în carte. De aceea, dacă te întrebi ce anume îi aparține lui Gabriel Petric în această carte, răspunsul e unic: efortul de informare.

La sfîrșitul lecturii rămîi cu gustul unui paradox: deși un creștin nu poate fi tragic, tragismul rămîne adevărata sursă a sublimului omenesc. Ceea ce înseamnă că ori suntem prea călduți ca să fim tragici, ori creștinismul nu este o religie sublimă. Miracolul creștin îi scutește pe credincioși de suferința tragică. Creștinul are mereu o portiță de scăpare, de aceea pentru el nici o situație umană nu este iremediabil pierdută: mereu va exista posibilitatea mîntuirii postume.

Mai precis, dacă a trăi tragic înseamnă să-ți asumi

Închizi cartea lui Gabriel Petric cu certitudinea că singurii oameni cu adevărat tragici sunt ateii.

conștient prăbușirea, atunci creștinii nu sunt sublimi decât pe secvențe scurte din viață. Căci, luată în întregul ei, viața unui creștin nu poate fi tragică, și asta fiindcă nu satisface două din cele patru trăsături definitorii ale tragediei: a revoltei și a lipsei de perspectivă salvatoare. Creștinul nu se ridică împotriva zeului și nici nu e lipsit de căi de scăpare. Dimpotrivă, creștinismul e religia salvării din orice situație oricît de grea ar fi ea. E atîta potențial consolator în creștinism încît destinul tragic devine o imposibilitate. Fie că este în închisoare, pe patul de moarte sau sub oprobiu colectiv, creștinul are deschisă zarea izbăvirii. Oricît l-ai încuia, poate scăpa din capcană. În schimb, creștinul poate fi tragic pe episoade mici. De pildă, dacă judecăm răstignirea ca secvență de sine stătătoare, făcînd așadar abstracție de finalitatea ei, atunci tragismul ei este de netăgăduit. Dar de cum o privim prin prisma învierii, tenta tragică se volatilizează. Orice salt sau schimbare de statut în existența unui om este eminentamente netragică. Tragică e doar acea suferință care nu are posibilitatea trecerii în altceva. Ceea ce înseamnă că orice cale de transfigurare a durerii este lipsită de tragism, cum la fel orice minune e prin excelență o întâmplare netragică.

Mai mult, categoriile fundamentale ale ierahiei creștine – sfîntul și martirul – nu au nimic tragic în ele. Sfîntul plutește dincolo de stihii constrîngătoare, iar martirul, deși tragic pe durata chinului suferit, are privilegiul aceleiași perspective mîngîietoare: mîntuirea precedată de jertfă. Singurul tip uman care pare să se apropie de tragismul clasic este eroul, cu condiția ca lupta lui să nu aibă perspectiva victoriei. Așadar un erou care moare știind că lupta lui e zadarnică, iată ilustrarea deplină a tragismului. Și atunci cui Dumnezeu i-ar da mîna să facă pe eroul? Nimănu.

De aici și senzația de insatisfacție pe care ți-o lasă încercarea de a gîndi tragicul în raport cu creștinismul. Pe de o parte, știi că sursa măreției umane stă în tragism, pe de altă parte afli că religia creștină nu cultivă ideea eroismului tragic. Un bătrînel ramolit care are privilegiul credinței este mai cîștigat decât un luptător. Latura netragică a creștinismului nu are cum să nu te indispuină. Ai fi vrut ca ceva din ținuta gravă a cavalerului să se regăsească în atitudinea credinciosului, și cînd acolo te întîmpină imprevizibilitatea grației divine.

Cu excepția gînditorilor ruși – Berdiaev sau Lossky –, care se străduiesc să recupereze dimensiunea tragică a creștinismului, ceilalți filozofi împărtășesc aceeași idee: creștinismul anulează tragismul existenței umane. Iată cîteva exemple luate din cultura română. Ileana Mălăncioiu, în *Vina tragică*, scrie: „Cred mai curînd că teologia nu poate avea o viziune tragică, întrucît divinitatea nu o presupune. Viziune tragică înseamnă înainte de toate limită, revoltă, eșec și milă tragică. Or, un Dumnezeu care să ajungă la eșec și să inspire milă este de neconceput. Divinitatea poate fi cel mult dramatică, dar în nici un caz tragică, fiindcă ea poate să ajungă cel mult la o nouă alianță cu omul, dar în nici un caz la eșec. Firește, cu omul pentru care ea există, pentru celălalt nepunîndu-se problema.” (p. 42)

Ștefan Augustin Doinaș în volumul *Lectura poeziei* are aceeași opinie: „Tragicul se află, așadar, în afara credinței. De aceea, discuția unei asemenea probleme în cadrul creștinismului nu se poate face decât la modul în care o indică Unamuno. Dar ni se pare evident că acest sentiment tragic nu se iscă în sînul creștinismului, ci la marginile lui: îndoiala se infiltrează numai în sufletul în care credința nu izbuteste să adape setea de nemurire. Tragicul i se permite deci omului de azi numai la confiniile doctrinei lui Christos, numai atunci cînd sufletul oscilează între credință și necredință” (p. 43)

Închizi cartea lui Gabriel Petric cu certitudinea că singurii oameni cu adevărat tragici sunt ateii. Nu e vorba de o pledoarie în favoarea ateismului, dimpotrivă, autorului îi simți simpatia față de creștinism, și totuși mesajul subliminal acesta e: gloriei ateilor, că lor le revine demnitatea tragică a existenței. ■